

Achillova pata

Slabé místo, slabý článek.

Achilles (také Achilleus) byl syn fthijského krále Pelea a Thetidy, dcery mořského boha Nerea. Achillovi bylo souzeno, aby zemřel mladý v trojské válce. Matka chtěla uskutečnění věštby zabránit, proto maličkého Achilla natírala božskou ambrosií a koupala v kouzelné řece Styx, aby byl po celém těle nezranitelný. Zůstalo mu na těle jediné zranitelné místo – pata, za kterou ho matka při koupelích držela. V trojské válce byl zabit šípem, který vystřelil původce této války Paris a jehož dráhu vedl bůh Apollon tak, aby zasáhl právě Achillovu patu.

Amazonky

Neohrožené ženy tvrdě bojující za svá práva.

Podle řeckých bájí zmiňovaných u řady starověkých autorů existoval národ, v němž vládly ženy, chlapce většinou zabíjely už po narození, ponechávaly některé pouze pro těžké práce. Aby mohly lépe válčit, střílet lukem, uřezávaly si pravé nadro, aby nebránilo pohybu tětiny. Proto se jim říkalo amazonky („amazoni“ – bezprsé). Když v roce 1500 přistál kapitán Pinzón u břehů Brazílie, musel se bránit právě proti takovýmto bojovným indiánkám. Blízká řeka byla proto pojmenována Amazonka.

Amorův šíp

Láska. Krásná a vášnivá, ale taky zrádná a bolestná.

Amor (Eros, Cupido), bůh lásky a láska sama, byl synem bohyně lásky a krásy Afrodity a Area (Ares), boha války. Po své matce zdědil roztomilost, po otci také krutost a potměšilost. Střílí ze zlatého luku šípy se zlatým hrotem, který způsobuje lásku šťastnou, nebo s olověným hrotem, způsobující nešťastnou lásku. Proti jeho šípům nejsou imunní ani lidé, ani bohové.

Anabáze

Dlouhá strastiplná cesta.

Spisovatel Xenofon popsal jako válečný zpravodaj cestu řeckého vojska, které bojovalo po boku Kyra (Kyros), mladšího syna krále Dareia II. (Dareios II.). Kyros chtěl připravit o dědičný trůn svého staršího bratra Artaxerxa (Artaxerxes).

Hydra

Neodbytné zlo, které všude prolíná.

Bájná Hydra, strašlivá vodní saň, sestra Kerbera, psa hlídajícího vstup do podsvětí, je zobrazována se spoustou hlav. Vergilius jich napočítal padesát, Euripides deset tisíc. Bylo to asi tím, že za každou utatou hlavu jí narostly dvě nové. Zabil ji až Herakles, který hlavy utínal, a jeho pomocník Ialo, který zapáleným lesem vypaloval rány a tím zabránil narůstání nových hlav.

Chiméra

Přelud, klamná představa, něco nereálného.

Podle starověkých bájí byla chiméra fantastická obluda. Dcera stohlavého obra Tyfona a Echidny, napůl hada, napůl ženy, měla sama zepředu podobu lva, uprostřed divoké kozy a zezadu draka. Střežila vchod do podsvětí. Současný význam je tedy značným zjemněním významu původního.

Chléb a hry

Zajištěním základních potravin a zábavy získávat přízeň lidí a odvést jejich pozornost od politických otázek.

V období římského císařství byla omezována účast lidu na správě státu. Aby proti tomu neprotestoval, zajišťovali vladaři pro nejchudší obyvatele obilí zdarma (až pro 300 000 lidí) a masovou zábavu – hry. Řeckých her se účastnili sami řečtí občané. Na rozdíl od nich byli Římané pouze diváky. Aktéry souborů v různých disciplínách byli otroci, zajatci nebo profesionálové.

Chlubit se cizím peřím

Přivlastňovat si zásluhy někoho jiného.

Podle starověké bajky měl sám Zeus být porotcem soutěže o nejkrásnějšího ptáka. Každý pták si upravoval svoje peříčka a vytrhával ta, která se mu nelíbila. Kavka nebyla se svým peřím vůbec spokojená, a tak si vytrhala všechna svoje pera a zasadila na jejich místa pířka barevná, která našla vyhozená kolem. Sova si ale jejího počínání všimla. Řekla ostatním ptákům, ať si od kavky svá pera vezmou zpět, a tak při soutěži stála kavka nahá, bez peří.

Jepičí život

Něco, co má krátké trvání.

Jepice (okřídlený hmyz) ve stadiu dospělce žije zpravidla jeden, maximálně tři dny.

Je to pro kočku

Není to k ničemu.

Rčení pochází z příběhu, kdy se jeden kovář rozhodl, že výši odměny za jeho práci budou určovat zákazníci podle toho, jak budou spokojeni. Ti ale brzy přišli na to, že tedy stačí kováři jenom poděkovat. Kovář si pořídil tučnou kočku, přivázel ji blízko dveří a pokaždé, když zákazník odcházel pouze se slovy díky, odpovídal: „Je to pro kočku.“ Kočka hubla a hubla, až nakonec pošla hladem. A od té doby si pak zase kovář určoval, kolik mu mají zaplatit.

Je to v čudu

Je to nenávratně ztracené.

Čud není, jak by se mohlo zdát, zkomolenina čoudu, který se rozplyne do nenávratna, ale zkratka 1. Českomoravského úvěrového družstva (ČUD) založeného v roce 1920. Zakládající členové Joe Skrivanek a bratři Buřilové kampeličku po nějaké době vytunelovali a utekli do Ameriky. Tam sice dostali dva po 16 letech a třetí se oběsil, ale peníze vkladatelů byly v čudu.

Jezdí jako širón

Jezdí velmi rychle, ale bezpečně a spolehlivě.

Louis Chiron (1899–1979) byl monacký (narodil se i zemřel v Monte Carlu) automobilových závodník, jezdicí za stáje Bugatti, Mercedes, Delage nebo Alfa Romeo, ale také např. na Talbotu. Závodil 35 let, zvítězil na 40 Grand Prix, v Brně třikrát za sebou v letech 1931–1933. Nikdy zbytečně neriskoval, ale dokázal využít i sebemenších chyb soupeřů. V povědomí zůstal jako kavalír za volantem modré bugatky. Po něm byl pojmenován i jeden z moderních vozů Bugatti Chiron.

R

Rara temporum felicitas, ubi quae velis sentire et quae sentias dicere licet –
Vzácně šťastná doba, kdy můžeš myslet a říkat, co chceš. (Tacitus,
Dějiny I.1)

Rari quippe boni – Dobří (lidé) jsou ovšem vzácní. (Iuvenalis, Satiry)

Rarum esse oportet, quod diu carum esse velis – Musí být vzácné, co chceš,
aby ti bylo dlouho milé. (Publilius Syrus)

Ratio cognoscendi/essendi – Důvod poznání/bytí.

Ratio fatum vincere nulla valet – Žádný důvod (rozum) nemůže přemoci osud.
(Ovidius, Žalozpěvy)

Ratio legis – Smysl, účel zákona.

Ratio praeteriti scire futura facit – Ze smyslu minulého lze poznat budoucí.

Rebus – Věcmi, z věcí.

Recipe (Rp.) – Vezmi, užívej. (Odtud lékařský recept.)

Redeo inhumanior, quia inter homines fui – Vracím se méně lidský, protože
jsem byl mezi lidmi. (Seneca)

Redire in viam – Vrátit se na (správnou) cestu.

Reductio ad absurdum – Dovedení do absurdna. (Logický postup, když opak
dokazovaného tvrzení vede k nesmyslu.)

Referat – Ať podá zprávu. (Odtud referát.)

Rem acu tetigisti. – Dotkl ses věci hrotem. Uhodit hřebík na hlavičku. (Plautus,
Lano 1306)

Rem cum videas, censeas – Až věc uvidíš, posuzuj. (Terentius, Sebetrapič 1023)

Rem involutam emere – Koupit zabalenou věc, zajíce v pytli.

Rem tene, verba sequentur – Drž se věci, slova sama přijdou. (Cato Starší)

Repetitio est mater studiorum (scientiae) – Opakování je matkou moudrosti.

Res publica – Veřejná věc.

Rex datur propter regnum, non regnum propter regem – Král je tu pro
království, ne království pro krále.

Rex mortus, vivat rex – Král je mrtev, ať žije (nový) král.

V

- Vacat** – Chybí, prázdný. (Nepotištěná stránka.)
- Vade ad formicam, o piger...** – Podívej se na mravence, lenochu... (Bible, SZ, Př 6,6)
- Vade in pace** – Jdi v míru (v pokoji). (Bible, SZ, Ex 4,18 aj.)
- Vade mecum** – Pojď se mnou.
- Vade retro!** – Ustup zpátky! (Terentius)
- Vade retrome Sathana!** – Ustup, Satane! (Bible, NZ, Mt 4,10)
- Vae soli** – Běda samotnému! (Bible, SZ, Kaz 4,10)
- Vae victis!** – Běda poraženým! (Livius, Dějiny 5,48,9)
- Vale** – Sbohem. (Pozdrav při rozloučení)
- Valeas** – Ať se ti daří. (Závěr dopisu)
- Valere malo quam dives esse** – Raději zdrav než bohatý. (Cicero, O povinnostech 2,88)
- Vanitas vanitatum et omnia vanitas** – Marnost nad marnost, všechno je marnost. (Bible, SZ, Kaz 1,2)
- Vare, Vare redde mihi legiones** – Vare, Vare, vrať mi mé legie. (Octavianus Augustus po porážce v Teutoburském lese.)
- Variatio (varietas) delectat** – Změna je příjemná. (Phaedrus, Ezopské bajky)
- Varium et mutabile semper femina** – Vždy nestálý a vrtkavý tvor je žena. (Vergilius, Aeneis)
- Vasa vacua sunt bene sonantia** – Prázdné sudy (nádoby) nejlíp duní.
- Veni, vidi, fugi** – Přišel jsem, viděl a utekl jsem.
- Veni, vidi, vici** – Přišel jsem, viděl jsem, zvítězil jsem. (Caesar)
- Veni, vidi, Deus vicit!** – Přišel jsem, viděl jsem, Bůh zvítězil. (Karel V. Habsburský)
- Verba docent, exempla trahunt** – Slova poučují, příklady táhnou.
- Verba movent, exempla trahunt** – Slova hýbají, příklady táhnou.
- Verba et voces praeterea quae nihil** – Nic jiného než slova a hlasy. (Horatius Listy 1,1,34)
- Verba volant, scripta manent.** – Slova uletí, napsané zůstává.